ABILITAREA JURIDICĂ ȘI ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT CA PREMISE A REALIZĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE. NOI TENDINȚE ÎN ERA DIGITALĂ

LEGAL EMPOWERMENT AND STATE-GUARANTEED LEGAL AID AS PREREQUISITES FOR THE REALIZATION OF FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS. NEW TRENDS IN THE DIGITAL ERA

Victor ZAHARIA
doctor în drept, conferențiar universitar
ORCID ID: 0009-0002-4342-1385
Email: vizat@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 347.921.8:342.7:004 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2025.19

Abstract: *The rapid development of information technology while bringing new opportunities, raises the risk of marginalization of certain categories of population and risk for individuals of becoming victim of cyber fraud. It is a shared responsibility of the authorities and each individual to manage these risks. Vulnerable and marginalized communities and social groups deserve increased attention through legal empowerment. This study, through the analysis of specialized literature, of the regulatory framework of the Republic of Moldova, of the practice and statistical data on the activity of paralegals concludes that paralegals have in their responsibility the legal empowerment of the population from the perspective of fundamental rights and freedoms that are related to or influenced by the use of information technology, information systems and digital communication contributing to responsibility of persons to be aware of the dangers, to use information systems with the required caution, to take the necessary measures to protect their own rights and not to abuse such systems. At the same time, paralegals in the Republic of Moldova are not sufficiently capacitated for this emerging role.*

Keywords*: legal empowerment,, primary legal aid,, fundamental rights and freedoms, paralegal.*

***Rezumat**: Dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației, aducând noi oportunități, ridică riscul marginalizării anumitor categorii de populație și riscul pentru indivizi de a deveni victimă a fraudei cibernetice. Este o responsabilitate comună a autorităților și a fiecărui individ să gestioneze aceste riscuri. Comunitățile și grupurile sociale vulnerabile și marginalizate merită o atenție sporită prin abilitarea legală. Acest studiu, prin analiza literaturii de specialitate, a cadrului de reglementare al Republicii Moldova, a practicii și a datelor statistice privind activitatea parajuriștilor, concluzionează că parajuriștii au în responsabilitatea împuternicirii legale a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale care sunt legate sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale contribuind la responsabilitatea persoanelor pentru a fi conștienți de utilizarea, protecția sistemelor informaționale cu măsurile necesare pentru a fi conștienți de utilizarea, protejarea pericolului necesar propriile drepturi și să nu abuzeze de astfel de sisteme. În același timp, parajuriștii din Republica Moldova nu sunt suficient de pregătiți pentru acest rol emergent.*

***Cuvinte-cheie:** abilitare juridică, asistență juridică primară, drepturi și libertăți fundamentale, parajurist/parajustistă.*

Introducere

Dezvoltarea tehnologiei informației creează noi oportunități pentru societate. Din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale, titularii de drepturi și libertăți au acces îmbunătățit la informație cu privire la drepturile, libertățile și obligațiile ce le revin; pot accesa mai ușor serviciile și instituțiile responsabile de asigurarea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale. Din perspectiva instituțiilor publice, sistemele informaționale permit a gestiona cu acuratețe și promptitudine fluxul de solicitări, cereri și plângeri; a ține o evidență și înregistrare mai exactă a proceselor; a extrage cu ușurință date statistice ce urmează a fi utilizate în procesele decizionale. Concomitent, tehnologia informației, pe lângă riscuri de securitate, aduce noi provocări pentru protecția datelor cu caracter personal și pentru protecția vieții private și de familie. Totodată, dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației sporește riscul de marginalizare a unor categorii de populație cu abilități reduse de utilizator precum și riscul de a deveni victimă a fraudelor informatice și cibernetice etc.

Populația Republicii Moldova este expusă acestor riscuri și este sarcina autorităților de a gestiona aceste riscuri (prin reglementare și crearea cadrului instituțional de utilizare legală și de protecție contra fraudei și abuzului). În același timp, este responsabilitatea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele infor-

mațională, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv aceste sisteme.

Există varii instituții la nivel central și local, cu atribuții directe sau tangențiale protecției drepturilor și libertăților fundamentale. În contextul trendului ascendent de utilizare de către instituțiile publice și private a tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și comunicării digitale, fiind conștienți că acestea influențează direct modalitatea de realizare a drepturilor și libertăților fundamentale, apare firesc întrebarea privind capacitatea instituțiilor publice (dar și a celor private) de a promova și respecta drepturile și libertățile fundamentale conexe tehnologiei informației și de a proteja titularii de drepturi de fraudă și abuz. Acesta ar constitui un obiect distinct de cercetare.

O atenție sporită merită comunitățile și grupurile sociale vulnerabile și marginalizate. În unele localități din Republica Moldova, în special localități rurale, adițional instituțiilor publice, există parajuriști comunitari. Misiunea legală declarată a acestora este furnizarea de informaţii privind sistemul de drept al Republicii Moldova, privind actele normative în vigoare, drepturile şi obligaţiile subiecţilor de drept, privind modalitatea de realizare şi de valorificare a drepturilor pe cale judiciară şi extrajudiciară; acordare de consultanţă în probleme juridice; acordare de asistenţă în vederea întocmirii actelor juridice; acordare a altor forme de asistenţă, care nu intră în categoria de asistenţă juridică calificată [1, art. 2]. Prezentul studiu este focusat pe identificarea răspunsurilor preliminare la câteva întrebări specifice de cercetare, și anume:

- Este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, sistemelor informaționale și a comunicării digitale?
- Sunt parajuriștii capacitați suficient pentru a contribui la abilitarea juridică și responsabilizarea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv aceste sisteme.

Material și metodă

Analiza literaturii de specialitate din Republica Moldova arată că nu există cercetări realizate asupra acestui obiect de cercetare. Similar, analiza sumară a literaturii de specialitate în limba română, engleză, franceză și rusă cu referire la experiența rețelelor de parajuriști comunitari din alte state (de exemplu Africa de Sud, Ghana, Indonezia, Sierra Leo-

ne, Ucraina etc.) nu a identificat cercetări la acest subiect, eventual doar purtarea unor discuții la subiect. Implicit, prezentul studiu se bazează pe analiza cadrului normativ-juridic al Republicii Moldova, a practicii rețelei de parajuriști reflectată în surse oficiale de informație și analiza datelor statistice privind activitatea parajuriștilor din Republica Moldova.

Rezultate și discuții. Este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, sistemelor informaționale și a comunicării digitale?

Informarea și abilitarea juridică semnifică formarea acelor deprinderi şi atitudini de a avea încredere şi de a valorifica protecţia pe care o oferă legea [2, p.365]. Un instrument eficient în acest sens este asistența juridică primară.

În anul 2008, a fost edificat un nou sistem de asistență juridică garantată de stat. Misiunea stipulată legal a sistemului de asistenţă juridică garantată de stat este protejarea dreptului la un proces echitabil, statuat de articolul 6 al Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, prin organizarea şi acordarea asistenţei juridice garantate de stat în vederea diminuării impedimentelor economico-financiare în realizarea accesului la justiţie, asigurând accesul liber şi egal pentru toate persoanele la asistenţă juridică efectivă în cadrul unui sistem cost-eficient, accesibil şi nediscriminatoriu de asistenţă juridică [3, p. 4]. În general, Legea cu privire la asistenţa juridică garantată de stat este tacită în partea ce ține de evidențierea rolului sistemului de asistență juridică garantată de stat de abilitare juridică a populației [1]. Similar, actele normativ-juridice subordonate, în particular Regulamentul de activitate al parajuriștilor [4], nu specifică expres un asemenea rol al parajuriștilor.

Totodată, abilitarea juridică, deși nu este menționată expres, este percepută de către Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat printre obiectivele primare ale sistemului, prin interpretarea extensivă a rolului asistenței juridice primare, acordată de către parajuriști, asociații obștești și avocații publici. Însăși noțiunea de abilitare juridică nu este definită și utilizată de Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat și nici de Regulamentul de activitate al parajuriștilor. Această noțiune este utilizată însă în literatura de specialitate și în actele de politici ale Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (de exemplu, Strategia de dezvoltare a sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru anii 2024-2026, obiective specifice 1.15, 2.6,

2.9) [5]. Mai mult decât atât, CNAJGS trasează un obiectiv de digitalizare a procesului de acordare a asistenței juridice primare și abilitare juridică a populației (ex. grupuri de suport în rețelele de socializare ș.a.) [5].

Regulamentul de activitate al parajuriștilor, detaliind prevederile Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, stipulează în pct. 26 că parajuristul îndeplineşte următoarele atribuţii: furnizează informaţii şi oferă consultanţă la solicitarea locuitorilor din comunitate; mediază, la solicitare, conflictele între membrii comunităţii; organizează seminare şi lecţii publice pe diverse tematici ce ţin de competenţa sa profesională; oferă informaţii membrilor comunităţii în care activează în scopul prevenirii apariţiei unor probleme de natură juridică sau conflicte; participă, în limitele prevăzute de legislaţie, la procesele locale de luare a deciziilor; direcţionează cazurile în care este nevoie de asistenţă juridică calificată către avocaţi, şi după caz, către Oficiile teritoriale ale Consiliului Naţional; direcţionează cazurile care nu sunt de competenţa parajuristului sau Oficiilor teritoriale ale Consiliului Naţional către alte instituţii şi persoane publice sau private competente să le soluţioneze; mobilizează membrii comunităţii pentru realizarea acţiunilor de interes comun etc [4].

Practica de aplicare a legislației arată că sistemul de asistență juridică garantată de stat nu doar facilitează accesul la justiție prin consultanță juridică individuală sau redirecționare de beneficiari dar și sensibilizează comunitățile/locuitorii să înțeleagă că au anumite probleme de natură juridică; mobilizează membrii comunităților în vederea soluționării unor probleme comune; consolidează respectul față de lege; contribuie la educația juridică și civică a membrilor comunităților; responsabilizează exponenții puterii și mobilizează autoritățile publice în soluționarea problemelor comunităților [6, p. 48]. De fapt, rolurile menționate supra ale parajuriștilor sunt elementele definitorii ale abilitării juridice.

Implicit, răspunsul la prima parte a primei întrebări de cercetare este afirmativ, – deși nu este specificat expres în legislație, parajuriștii au competență legală și efectuează prin activitatea lor abilitare juridică a populației. Fără a devia de la subiectul de cercetare, pentru claritate de reglementare normativ-juridică, recomandăm introducerea și definirea termenului de abilitare juridică în Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, cu reflectarea derivată a prevederilor primare din lege în Regulamentul de activitate a parajuriștilor și în alte acte normativ-juridice ce reglementează activitatea prestatorilor de servicii de asistență juridică garantată de stat.

Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat specifică în art. 7 că se acordă asistenţă juridică garantată de stat prin: furnizare de informaţii, prin consultaţii şi explicaţii în probleme juridice; întocmire de acte juridice; reprezentare în faţa autorităţilor administraţiei publice; apărare a intereselor bănuitului, învinuitului, inculpatului în proces penal; apărare şi reprezentare a intereselor condamnatului; apărare şi reprezentare a intereselor copiilor victime ale infracţiunilor, precum şi victimelor violenţei în familie; apărare a intereselor persoanei în cadrul procedurii pe cauze contravenţionale; apărare şi reprezentare a intereselor persoanei în cadrul procesului civil; apărare şi reprezentare a intereselor persoanei în procedura administrativă și cea de contencios administrativ; mediere în cauzele penale, contravenționale și civile. [1]. De fapt, legea prevede că se acordă asistenţă juridică garantată de stat în toate tipurile de procedură, în fața oricărei autorităţi ai administraţiei publice și nu limitează domeniile în care se acordă asistență juridică garantată de stat.

Utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale sunt obiect al reglementării normativ-juridice și al mecanismelor legale de protecție. Reamintind caracterul inalienabil și universal al drepturilor și libertăților fundamentale și interdependența acestora, reiterând că este obligația autorităților să realizeze sarcinile și să îndeplinească atribuțiilor lor legale prin luarea măsurilor legislative, administrative, judiciare și de altă natură pentru aplicarea prevederilor legale, nu poate fi admisă o declinare de competență legală materială. Implicit, răspunsul deplin la prima întrebare de cercetare este afirmativ, - este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, sistemelor informaționale și a comunicării digitale.

Conținutul normativ-juridic continuă și va continua să se dezvolte ca răspuns al nevoii de reglementare normativ-juridică în contextul dezvoltării și diversificării relațiilor sociale. Corespunzător, sistemul de asistență juridică garantată de stat trebuie să estimeze și să securizeze capacitatea necesară de a răspunde cerinței de servicii și nevoii de abilitare juridică determinate de utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale.

Numărul anual de cazuri de beneficiere de asistență juridică garantată de stat, inclusiv primară, este în continuă creștere (de la în jur de 20000 cazuri în 2009 la aproximativ 60000 cazuri în 2023). De la 01 iulie 2008 și până la finele anului 2023, au fost înregistrate în total 727042 cazuri de acordare a asistenței juridice calificate garantate de stat și 118117 cazuri de asistență juridică primară [3, p. 23]. Analiza datelor statistice cu privire la asistența juridică primară și calificată garantată de stat din ultimii 5 ani permite a identifica doar câteva cazuri sporadice de adresare pentru o asemenea asistență în proceduri legale ce țin de furt de identitate, fals de identitate, operațiuni ilegale cu mijloace de plată fără numerar, ademenirea minorului în scopuri sexuale sau încălcarea inviolabilităţii vieţii personale prin intermediul tehnologiilor informaționale, determinarea la prestarea serviciilor sexuale online, utilizarea ilegală a mijloacelor tehnice speciale pentru obţinerea ascunsă a informaţiei etc. Este unul din indicatorii indirecți ai capacității reduse de a aborda domeniul, fapt confirmat și de reprezentanții sistemului de asistență juridică garantată de stat. Nici o lecție publică, acțiune în interes comun sau activitate de mobilizare a comunității nu au fost dedicate subiectelor utilizării tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și comunicării digitale.

Din actele instituționale ale CNAJGS nu rezultă o politică clară de abordare a domeniului. Procesul de selectare a parajuriștilor pentru acordarea asistenței juridice primare nu include criteriul de abilitate digitală. Instruirile realizate pentru parajuriști și ghidarea metodică oferită acestora la fel nu demonstrează preocupare suficientă pentru domeniu. Deși parajuriștii sunt capacitați în a utiliza sistemul informațional al sistemului de asistență juridică garantată de stat și practic realizează toate procedurile interne și de interacțiune în sistem în format electronic, instituția nu poate rămâne autosuficientă și urmează a privi problema prin prisma sarcinilor sistemului și a beneficiarilor de asistență juridică.

Corespunzător, răspunsul la a doua întrebare de cercetare este negativ - parajuriștii nu sunt capacitați suficient pentru a contribui la abilitarea juridică și responsabilizarea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv tehnologiile informaționale, sistemele informaționale și comunicarea digitală.

Concluzii

Dezvoltarea tehnologiei informației creează noi oportunități pentru societate, inclusiv din perspectiva unei mai bune promovări, garantări și a protecției drepturilor și libertăților fundamentale. Totodată, dezvoltarea rapidă a tehnologiei informației sporește riscul de marginalizare a unor categorii de populație cu abilități reduse de utilizator precum și riscul de a deveni victimă a fraudelor informatice și cibernetice etc. Este sarcina autorităților de a gestiona aceste riscuri, dar și responsabilitatea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv aceste sisteme. O atenție sporită merită comunitățile și grupurile sociale vulnerabile și marginalizate inclusiv prin abilitarea juridică.

Prezentul studiu, prin analiza literaturii de specialitate din Republica Moldova și a unor surse din alte state, analiza cadrului normativ-juridic al Republicii Moldova, a practicii rețelei de parajuriști reflectată în surse oficiale de informație și analiza datelor statistice privind activitatea parajuriștilor din Republica Moldova, ajunge la următoarele constatări preliminare:

- deși nu este specificat expres în legislație, parajuriștii au competență legală și efectuează prin activitatea lor abilitare juridică a populației și este în responsabilitatea parajuriștilor abilitarea juridică a populației din perspectiva drepturilor și libertăților fundamentale ce sunt conexe sau influențate de utilizarea tehnologiei informației, a sistemelor informaționale și a comunicării digitale.
- parajuriștii nu sunt capacitați suficient pentru a contribui la abilitarea juridică și responsabilizarea fiecărei persoane de a conștientiza pericolele, de a utiliza cu prudența cerută sistemele informaționale, de a lua măsurile necesare pentru protecția propriilor drepturi și de a nu utiliza abuziv tehnologiile informaționale, sistemele informaționale și comunicarea digitală.

Referințe:

1. LEGE Nr. LP198/2007 din 26.07.2007 cu privire la asistenţa juridică garantată de stat. Publicat: 05.10.2007 în MONITORUL OFICIAL Nr. 157-160 art. 614.
2. ZAHARIA, V. Abilitarea juridică și facilitarea accesului la justiţie în perioadă de pandemie Covid-19 prin valorificarea tehnologiei informaţiei. In: State, security and human rights: in digital era, 10-11 decembrie 2020, Chişinău.

Chișinău: Tipografia Artpoligraf, 2021, pp. 365-373. https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/154044 (accesat la 30.12.2024)
3. Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. Raport anual de activitate, 2023. https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/2338/1.1_Raportul_de_activitate_al_CNAJGS_2023_.pdf [Accesat: 30.12.2024]
4. Regulamentul de activitate al parajuriștilor. Hotărârea nr. 27 a CNAJGS din 29.10.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate al parajuriștilor. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 16.01.2015, nr. 1-10 art. 49.
5. Strategia de dezvoltare a sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru anii 2024-2026. Hotărârea nr. 16 a CNAJGS din 03.04.2024 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru anii 2024-2026.
6. Publicat: https://cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/2316/HCNAJGS_nr._16__strategia_.pdf [Accesat: 30.12.2024]
7. ZAHARIA, V. Abilitarea juridică și asistența juridică garantată de stat ca premize a realizării principiilor constituționale. In: Constituţia Republicii Moldova la 30 de ani şi integrarea europeană: Materialele Conferinţei Naţionale Aniversare Practico-Ştiinţifice cu participare Internaţională, 29 iulie 2024, Chișinău. Chișinău: «Print-Caro» SRL, 2024, pp. 44-48. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/218034 [Accesat: 30.12.2024]